

15 éve a Világörökség része -

az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai

Egy ilyen évforduló lehetőséget adhat, hogy rohanó hétköznapijainkban egy pillanatra megálljunk és értékeljük az eltelt időszakot, de arra is, hogy megidézzük a dolgok eredetét, a nehézségeket, a szereplőket, a humoros, a zavarba ejtő vagy épp magasztos pillanatokat. Tizenöt év távlata már anekdotává szelídíti az akkori eseményeket, ám az utókor számára nem kevés tanulsággal szolgál. Egy ilyen visszaemlékezésre invitáltam Székely Kingát, az egykori Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Barlangtani és Földtani Osztályának nyugalmazott vezetőjét, aki az egyik motorja volt a másfél évtizeddel ezelőtti eseményeknek.

T. Zs.: Honnan származott az ötlet, hogy mi kerüljön felterjesztésre?

Sz. K.: A gondolat, hogy a két országot érintő térség barlangjait világörökséggé kellene nyilvánítani Pozsonyban született meg, szorgalmazója Jozef Klinda geográfus, a Környezetvédelmi Minisztérium helyettes államtitkára volt, aki mint egykori barlangkutató jól ismerte a térségben nyíló barlangokat. A gondolatot megelőzte az a negatív esemény, hogy sem a Magas-Tátra, sem a Szlovák Paradicsom pályázata nem nyerte el a világörökség címet. Így olyan helyszínt kerestek, mely nagyobb eséllyel pályázhat.

A közös pályázat elkészítése ügyében Klinda magyar partnerében, dr. Tardy János helyettes államtitkárbán, az akkor még létező Természetvédelmi Hivatal elnökében társra is talált. Gondolatuk az volt, hogy a térség 23 legismertebb barlangját terjesztik felvételre. A pályázatot ennek szellemében készítették el az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság és a Szlovák Barlangtani Központ munkatársai, és került a Világörökség Bizottság kezébe 1994-ben.

T. Zs.: De amint az ismeretes, végül nem „csak” a 23 barlang képezi ma a világörökségi területet. Hogyan történt ez a változás?

SZ. K. A pályázatról hivatalosan, mint a Természetvédelmi Hivatal Barlangtani Intézetének vezetője nem tudtam, csak magánemberként jutott tudomásomra, hogy a pályázatot bíráló két barlangtani szakértő élesen kritizálta a benyújtott munkát.

A pályázat anyagának „nem hivatalos” megtekintése után a megfogalmazott kritikákat magam is megalapozottnak tartottam.

T. Zs.: De mik voltak az eredeti pályázat gyenge pontjai?

Sz. K.: Számomra a legfőbb problémát az okozta, hogy a természeti értékek világörökséggé nyilvánításának alapfeltétele az egyediség és a viszonylagos érintetlenség. Az előterjesztett barlangok – főként a szlovákiaiak – pedig éppen a turizmus számára kiépítettek, nem minden esetben egyediséget képviselve.

T. Zs.: Gondolom a Barlangtani Intézet vezetőjeként és a barlangügyek iránt megszállottan elkötelezett személyként nem sokáig tarthatta magát távol a feladattól.

Sz. K.: A pályázattal hivatalosan, csak 1995 áprilisában találkoztam, amikor Tardy János tájékoztatót, hogy a Világörökség Bizottság szakértője, Jim Thorsell hazánkba érkezik, és a helyszínt meg kívánja tekinteni, melynek hazai programját állítsam össze. Így lettem egy olyan folyamat részese, melynek kimenetelében magam sem hittem.

T. Zs.: Nos, a világörökségi előterjesztések értékelésére kirendelt nemzetközi szakértőkön nagyon sok múlik. Egy ilyen előzmény után hogyan lehetett felkészülni, s mi volt a „taktika”?

Sz. K.: A szakértőként érkező Jim Thorsellt megelőzte híre, miszerint kemény kézzel számolt le a természeti értékek előterjesztésével, bírálata igen ritkán pozitív. A program összeállításakor az volt a cél, hogy az minél változatosabb legyen, eltérő típusú barlangok, látványos, de eltérő genetikájú ásványok bemutatására kerüljön sor, és minél több helyszínen lehessen a földtani, biológiai, régészeti, kultúrtörténeti jelentőségről beszélni.

Jim Thorsellt a helyszínen mindkét ország szakállamtitkárai fogadták, majd néhány napon át egyik, illetve másik ország barlangjait tanulmányozta és végül Jósvalfőn, a Tengerszem Szállóban került sor a pályázat és a tapasztaltak közös értékelésére.

T. Zs.: A szerencsés végkifejlet ismert, de mi győzte meg Thorsell urat? Hiszen mondhatni vesztes pozícióból kellett fordítania a magyar szakértőknek.

Sz. K.: Thorsell kezdetben tényleg olyan volt, mint a híre. Mindjárt az első ebédnél heves vitát provokált, melyben keményen érvelt amellett, hogy barlangjaink nem érik el a világörökség szintjét. De érdeklődő volt, mindenről személyesen akart meggyőződni, így nem zavartatva magát a nehézségektől végigjárta a programban szereplő barlangokat. Az éjszakába torkolló viták folyamatosak voltak. Emlékszem, amikor egyik este éjfél felé közeledett már az idő, amikor azzal érvelt, hogy meg kell értenünk a bizottság kemény hozzáállását, mert nem szeretnék, ha a lista felhígulna, mindenből csak egyet, a legkülönlegesebbet tartják elfogadhatónak. De a kezdeti jég, szemmel láthatóan gyorsan felengedett. Ez a barlangjaink mellett – véleményem szerint – főként a szakmai ismeretnek, a természeti értékek iránti elkötelezettségnek és nem utolsó sorban a természetes vendégszeretetnek volt köszönhető.

Ilyen előzmények után került sor az utolsó esti értékelésre, melynek első része igen kínos volt, hiszen arról szólt, hogy a benyújtott pályázat tartalma nem elégséges. S bár a helyszíni tapasztalatok őt meggyőzték javaslatunk jogosságáról, de ehhez pótanyagot kellett készítenünk, és koncepciót kellett változtatnunk úgy, hogy azt nem csak 23 barlangra, hanem a térség egészére vonatkoztassuk. Arról is tájékoztattak minket, hogy ha ezt az új előterjesztést két héten belül megtesszük, akkor a javaslat az ő bírálata alapján megy tovább, ám ha csak később nyújtjuk be, a következő évben új szakértő bírálja el kérésünket.

T. Zs.: Ez az a helyzet, amikor valaki megnyer egy csatát, de ettől még a háború kimenetele nem dőlt el. Ez valakit elcsüggeszt, van akit új tettekre sarkall.

Sz. K.: Az utóbbi következett be. Én ugyan lehetetlennek tartottam a javaslat teljesíthetőségét, de más választásunk nem volt. Így egy alig két hetes ámokfutás kezdődött.

Jim Thorsell, hogy munkánkat elősegítse, küldött egy mintát, hogyan néz ki egy nyertes pályázat. Megtörtént a feladat kiosztás is: a térség barlangjainak genetikai tipizálását, a szlovák kollégák Pavol Bella és Mikuláš Rozložník, illetve a nemzeti park részéről Kövesdi János és az igazgatóhelyettes, dr. Lerner János végezte, az egységes térképet pedig Lerner János rajzolta meg. Mindeközben kolleganőmmel Takácsné Bolner Katalinnal leültünk és megpróbáltunk az egyediség bizonyítására olyan állításokat kitalálni, amit szakmailag megalapozottan alá is tudunk támasztani. Magát a szöveges anyagot, illetve a teljes pályázat összeállítását is ketten készítettük. Az utolsó két nap haza sem mentük, én aludtam, ha ő

fordította az elkészült szövegrészeket, ő aludt, ha már nem bírta tovább. Azért, hogy a fordítást kritika ne érje, az elkészült részeket Angliába a nemzetközileg ismert barlangkutatónak, Trevor Shaw-nak faxoltuk javításra. A munkát nehezítette, hogy akkor még a számítástechnika nem volt olyan fokon, mint most. De az anyag elkészült, és a megadott napra Svájcba került. *(A természeti kategóriában jelölt helyszíneket a Gland-i székhelyű IUCN szakértői bírálják. Az UNESCO és a Világörökség Központ székhelye Párizsban van. – ANPI szerk. megjegyzése.)*

T. Zs.: S milyen érveket sikerült összegyűjteni, amely végül a nemzetközi grémiumot is meggyőzte?

Sz. K.: Az "Aggteleki és Szlovák Karszt barlangjai" címen a Világörökség Bizottság elé terjesztett közös pályázati anyag legfőbb szakmai érvei e felszín alatti világ rendkívüli változatossága, komplexitása és viszonylagos érintetlensége voltak, valamint az, hogy a karszt a mérsékelt övi középhegységi karsztosodás egyik legkiemelkedőbb és legösszetettebb képviselőjének tekinthető.

A szlovák-magyar államhatárral két részre osztott, ám földrajzilag és vízrajzilag is összefüggő egységet alkotó karsztvidéken akkor 712 barlangot ismertünk; közülük 273 nyílt Magyarország területén. Ma már a barlangok száma összességében meghaladja az 1200-at, de nálunk a szám alig változott. Ennek nyilvántartási okai vannak, szlovák oldalon nem minden ismert barlang szerepelt abban, így a jelentős számnövekedés a következetes adatfelvételnek és nem annyira új feltárásnak köszönhető.

Egyediségnek minősíthető, hogy e barlangok között a mérsékelt övi középhegységi karsztosodásra jellemző szinte minden barlangtípus megtalálható.

Európában egyedülálló az, hogy az egymástól függetlenül, nagy számban kialakult vízvezető rendszerek és függőleges aknabarlangok (zsombolyok) rendkívüli sűrűségben fordulnak elő. Ez utóbbiak közé tartozik hazánk második legmélyebb barlangja, a 235 m mélységű Vecsem-bükki-zsomboly.

A térség barlangjainak változatosságához hozzá tartozik, hogy itt található a mérsékelt égöv legalacsonyabban nyíló jégbarlangja is (Szilicei-jégbarlang / Jaskyňa Silická ľadnica). Persze ezzel még nem merült ki a barlangtípusok változatossága, hiszen ezeket szakadéknak, hasadékbarmangok, mésztufabarlangok és különleges ásványkiválásokkal díszített, freatikus eredetű üregrendszerek egészítik ki.

A különféle kialakulásmódoknak köszönhetően a változatosság és a komplexitás jellemzi a barlangok arculatát meghatározó oldásformákat és ásványkiválásokat is. A karbonát anyagú kiválások nemzetközileg nyilvántartott alaptípusainak jelentős hányada megtalálható a terület barlangjaiban. A hatalmas felületeket díszítő, változatos alakú és színezetű cseppkőképződmények között olyan különlegességek is vannak, mint például a Buzgó-barlang (Krásnohorská jaskyňa) 32 m magas (Guinness rekorder) állócseppköve vagy a Gombaszögi-barlang (Gombasecká jaskyňa) 3 m hosszúságot is elérő szalmacseppkövei; a kevésbé ismert kiválástípusok közül látványosságukkal is kiemelkednek az Ochtinai-aragonitbarlang (Ochtinská aragonitová jaskyňa) egyedülálló méretű és gazdagságú aragonitbokrai, valamint a Rákóczi-barlang falait dúsan borító, korallszerű borsókőképződmények.

A barlangok értékét növeli ugyanakkor az, hogy állattani, földtani, régészeti és tudománytörténeti szempontból is kiemelkedő jelentőségűek.

Ugyancsak értéknövelő tényező, hogy a térség barlangjairól készült leírás, térkép között, világviszonylatban is ritkaságnak számító alkotások ismertek.

A pályázatban külön fejezet foglalkozott a barlangok érintetlenségével és védelmével. Ebben fontos tényezőnek számított, hogy a felszín alatti rendszerek jelentős része csak az elmúlt, alig 4 évtizedben vált ismertté, jelentős beavatkozás csak azon szakaszokat érintette, amelyeket a turizmus számára járhatóvá tettek. Védelmüket pedig mindkét országban törvény írja elő.

T. Zs.: Valóban meggyőző érvek. Kérem mondjon még néhány gondolatot a döntés időszakáról, amíg 1995. december 6-án tényleg „meghozta a Mikulás” Magyarországnak ezt a címet.

Sz. K.: A pályázat beküldését követően a következő fontos eseményre Párizsban került sor, amikor a Nemzetközi Világörökség Bizottság megvitatta az előterjesztéseket. Esélyeinket jelentősen befolyásolta az a tény, hogy 1986 óta a párizsi ülés volt az első, ahol barlangra vonatkozó pályázatról kellett döntenie, és egyszerre két igen eltérő helyszínről, miután az Aggteleki- és Szlovák-karszt barlangvilága mellett a Carlsbad Cavers Nemzeti Park is pályázott a cím elnyerésére. De végül is mindkét pályázat pozitív elbírálásban részesült, így végső döntésre együtt került a berlini ülés elé.

A berlini ülés már diadalmenet volt számunkra, hiszen Jim Thorsell szó szerint az általunk összeállított összefoglalót olvasta fel.

T. Zs.: Mik a főbb tanulságai ennek a történetnek, s az azóta eltelt időnek?

Sz. K.: Talán a legfontosabb, hogy a mai szemlélettől eltérően nem minden pénz és politika kérdése, hanem az elkötelezettség, a szakmai ismeret, az összefogás is vezethet tartós sikerekhez.

Más helyszínek hosszadalmas előkészítést, milliós nagyságrendű anyagi ráfordítást és külön szakértői gárdát igénylő előterjesztésével szemben az aggteleki és szlovák barlangvilágról szóló anyagot belső szakemberek, minden ellenszolgáltatás, és utólagos elismerés nélkül, szakmai lelkiismeretük alapján, nemzetközi segítséggel készítették.

A világörökség cím kapcsán, különösen a kezdeti időben, a leggyakoribb kérdés az volt: „Jó-jó, és ez mennyi pénzzel jár?” Kevesen értették, hogy az egész emberiség számára egyetemes értéket képviselő kincsek között szerepelni olyan nemzetközi elismerés, ami pénzben nem kifejezhető.

A cím elnyerése, a nemzetközi rang nem pénzt hoz, hanem pénzt igényel, hiszen kötelezettségeket ró ránk, ami a védelemtől, a rekonstrukción és a bemutatáson át, a jobb megismerésért végzendő kutatásokig terjed. Minderre a garanciát pedig nem egy személy, vagy csoport, hanem a magyar kormány vállalta.

Bár a cím elnyerését követően, különösen az első 10 évben jelentős eredményekről, rekonstrukciókról, kutatásokról lehet beszámolni, ha őszinte akarok lenni, a barlangokkal való törődés a címhez méltatlan, sajnós. Így a cím kiaknázatlan, ám féltő, hogy az ország jelenlegi gazdasági helyzetében ez senkit sem fog zavarni. Nem lehet egy nemzeti park tevékenységét, egy világörökség címet használaton kezelni. Már sokan, sokszor elmondták, hogy vannak olyan kincseink, melyeknél nem azt kell tekinteni, hogy mennyi pénzt hoznak, hanem hogy nemzeti kincseink között milyen értéket képviselnek, hogy megőrzésük nemcsak feladat, de egyenesen kötelesség, hiszen például barlangjaink nem megújítható értékek, amit elvesztünk, örökre vesz el. Pedig szép számban vannak még feladataink.

Remélem a címnek nemcsak múltja, de jövője is van és a 20. évfordulón az új generáció is be tud számolni az elért eredményekről.

Köszönöm a beszélgetést!

Tolnay Zsuzsa, ANPI